

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך לב, תשמ"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ניבים ופתגמים ערביים בהשנאות מלים בימי הביניים

אחד הפרקים המעניינים בכתבי המדקדקים והפרשנים היהודיים בימי הביניים הוא השנאות מלים לערבית. כבר ראשוני הראשונים עמדו על הדמיון שבין שתי הלשונות האחיות, והיו אף שגילו את הסיבות לדמיון זה. וכך פותב יהודה בן קוניש (תחילת המאה העשירית) על סיבות הדמיון שבין העברית, הארמית והערבית: הסיבות לדמיון זה הן המוצא המשותף של הדוברים — והוא מזכיר את תרח ולבן הארמיים, את ישמעאל וקדר הערביים, ואת אברהם, יצחק ויעקב דוברי העברית — והשכנות; שכן בין ארצות שכנות יש שאילה הדדית בלשון.

בעת שחיברו מילונים וספרי דקדוק וכתבו פירושים למקרא, לא יכלו המחברים, שלשון היוס-יום שלהם הייתה ערבית שלא לעמוד על דמיון העברית לערבית. ואכן, כבר החיבורים הראשונים בענייני הלשון משופעים בהשנאות לערבית ובפירושים לפיה. ההשנאות היו הן בדקדוק והן באוצר המלים. בתחום האחרון עסקו רבות גם בהשנאות משמעות של מלים וצירופי לשון, היינו בסמנטיקה. מבין המחברים, שהשוו לערבית, נציין את הבולטים שבהם:

רב סעדיה גאון (882–942), המדקדק העברי הראשון. השנאותיו המפורשות לערבית מעטות, אך במקומות רבים בתרגומו למקרא הוא מתרגם במלים ערביות הדומות לעבריות.

יהודה בן קוריש (המחצית הראשונה של המאה העשירית) כתב את החיבור **רסאלה** [= איגרת], המוקדש כולו להשנאת העברית לארמית, ללשון-חכמים, ובעיקר לערבית. דוד בן אברהם אלפאסי (בזמנו של בן קוריש או מאוחר לו במעט) משווה במילונו **פתאפ גאמע אלאלפאט** [= ספר אוסף המלים] מאות מלים לערבית ולארמית.

דונש בן לפרט (המחצית השנייה של המאה העשירית) משווה בספר תשובותיו על מנחם בן סרוק כמאה ושמונים מלים לערבית. מן הנזכרים כאן הוא היחיד שפתב בעברית.

יונה אבן גנאח (המחצית הראשונה של המאה האחת-עשרה), גדול המדקדקים והמילונאים בימי-הביניים, השווה מאות השנאות בחיבוריו, בעיקר ב**פתאפ אלאלפאט** [= ספר השרשים].

יצחק בן פרון (תחילת המאה השתים-עשרה) כתב ספר המיוחד כולו להשנאת העברית לערבית, ושמו **פתאפ אלמאונה בין אללגה אלעבראנה ואלערבנה** [= ספר ההשנאה בין העברית לערבית] בשני חלקים: א': השנאות בדקדוק; ב': השנאות מלים.

מבין מפרשי המקרא, שהשוו לערבית בפירושיהם, נציין את שני הבולטים ביותר:

יהודה בן בלעם (המחצית השנייה של המאה
האחת-עשרה).

תנחום הירושלמי (המחצית השנייה של המאה
השלוש-עשרה).

בסוף המאה הקודמת ובתחילת המאה הנוכחית יצאו
לאור מהדורות של רבים מכתבי המדקדקים והמילונאים מימי
הביניים. אך דא עקא: לא כולם תורגמו לעברית. יש
שתורגמו לעברית כבר בימי הביניים, כגון פתאפ אלאצול
ליונה אפן גנאח, אך בתרגום הושמטו השנאות רבות לערבית.
גם המאמרים הרבים יחסית, שנכתבו בנושא, בעת שיצאו
המהדורות לאור, נכתבו ברובם בלשונות אירופה, ולא
בעברית. משום מה נדחה בעת האחרונה העיסוק בתחום זה
לקרן זוית, ומוצא אתה דיונים קצרים בנושא זה זעיר שם
זעיר שם בכתבי-העת, שנושאים מזרחנות או הלשון העברית.
באחת — מן הקורא העברי המתעניין מנועה הגישה לרוב
האוצר הזה, שהוא גם פרק ההולדת של הדקדוק והמילונות
של הלשון העברית.

מאמרנו זה בא לשתף את הקורא בעיון בצד מעניין של
ההשוואות לערבית של הימים ההם, והוא: השימוש בניבים
ובפתגמים ערביים בהשוואות מלים וצירופים מן המקרא
לערבית.

כל החומר המובא להלן נאסף מכתבי מחברים שכתבו
ערבית באותיות עבריות (היהודים כתבו את רוב
חיבוריהם בימי הביניים בערבית באותיות עבריות). באותיות

שאינן קיימות בעברית ונכתבות בכתב-היד ובמהדורות
המודפסות בצורות שונות, האחדנו את הסימון:
ת = ת; צ = ç; ח = ħ; ד = d; ז = z; ט = t;
ג = g; ה = h.
הוספנו המזוה גם במקומות שאינה פתובה במקור, כדי להקל
על הקורא את הקריאה.

רשימת הקיצורים

— "אפעאל": שלשה ספרים של רב יהודה בן בלעם,
מהד' ש' אברמסון, ירושלים 1975.
— "אצול": פתאב אלאצול לר' יונה אבן גנאח, מהד'
א' נויבאוואר, אוקספורד 1875.
— "בן בלעם לישעיה": פירוש לישעיה, מהד' י'
דרנבורג, מהד' צילום בתוך "קובץ פירושים לספר ישעיה —
גאונים וראשונים — ב', ירושלים תשל"א, 152–155.
— "בן שלמה": פירוש לנביאים ראשונים, כתב-יד
אוקספורד, קטלוג נויבאוואר (Opp. Add. fol. 63 2488), כרך
ב'.

— "מואזנה": פתאב אלמואזנה ליצחק בן ברוך, מהד'
פ' קוקובצוב, ס"ט פטרבורג 1890–1916, בתוך מהד' צילום
ושמה: "ספר המאזניים לרבי יצחק בן ברוך", ירושלים
תשל"א.

— "רסאלה": רסאלה לרבי יהודה בן קריש, מהד' י'
ברגיס וד' גלדברג, פאריס 1857.

— "תנחום ליחזקאל": כתב־יד אוקספורד, קטלוג
נויבאואר מס' 319 (Poc. 314).

*

נפתח בתיאור אופן השנאות המלים: ההשנאה הרגילה
היא השנאה אטימולוגית פשוטה, היינו השנאת שורש
ומשמעות, כגון: בִּית — בִּית; אָב — אָב; חָמֵשׁ — חָמֵשׁ
(כבר בן קוריש גילה את כל מעתקי העיצורים). השנאה יותר
משוכללת: מוסיפים צירוף אחרי המקבילה הערבית כדי
להמחיש את שימוש הלשון, למשל: נָעַתְּם (ישעיה ט, יח)
מקבילה לנָעַתְּם [=אָפְּלָה], והערבים אומרים: עַתְּם אֵלֶּלִיל
[=חָשַׁךְ הַלִּילָה] (מואזנה 83). יתר על כן, לעתים מושווה
צירוף לצירוף, וכך למשל: כְּנִסְתִּי לִי גַם־כֶּסֶף וְזָהָב (קהלת ב,
ח), מושווה למאמר הערבים: פְּנִינָה אֶלְמָאֵל [=אצרתי את
הכסף], וכן פְּנִינָה אֶלְדָּהָב [=אצרתי את הזהב] (מואזנה 67).
השנאות משוכללות הרבה יותר הן השנאות המשמעות: מלה
או צירוף מקבילים בשתי הלשונות, כגון: אֵם הַדֶּרֶךְ (יחזקאל
כא, כו) — אֵם מַצִּינָה גַם דֶּרֶךְ גְּדוּלָה, וכך אף בערבית: אֵם
אֶלְטֵרִיק [=אֵם הַדֶּרֶךְ] (אצול 55). ההשנאה האחרונה היא גם
אטימולוגית (אֵם — אֵם), ויש גם השנאות פאלה בלי כל
אטימולוגיה, כגון: אֶרֶץ מִאֶפְּלָה (ירמיה ב, לא) — ארץ
שאינן יודעים ללכת בה, שאינן רואים בה, כמו פֶּלֶאָה גִטְשָׁא.
[=מדבר עינר] (אצול 64).

הקטעים, שבחרנו לתרגם להלן, קשורים ביסודם באופני
ההשנאה שתוארו לעיל, אך הצד המיוחד אותם הוא,

שהמחבר הוסיף ניב או פתגם, או השוה ישירות לניב או לפתגם. אין צורך לומר, כי הבאת הניבים והפתגמים מעידה על שליטה מלאה של המחברים בערבית ועל דמיון פורה.

בחרתי לחלק את החומר לפי שני קריטריונים:

א. הניב או הפתגם מקבילים למובאה העברית או מתאימים לסיטואציה של המובאה.

ב. הניב או הפתגם הובאו אגב השנאת מלה לערבית אך ורק כדי להמחיש את הדמיון.

הדברים הבאים להלן מתורגמים בדרך-כלל מלשונם הערבית של המדקדקים והמפרשים היהודים; הערותי על הדברים באות בסוגריים מרובעים.

א.

1. וְאַכְפִּי עֲלֶיךָ לֹא־יִכָּבֵד (איוב לג, ז), הפירוש: אל נא תהא קלות דעתי כבדה עליך. כלומר: אליהוא, פשקרא לאיוב להתנפח אתו, ואיוב סירב לו, אמר לו: אני כמֹךְ, אל נא תכבד קלות דעתי עליך; אומרים: פִּי פֶלֶאן כֶּפֶה [= יש בפלוגי קלות], אם הוא קל-דעת, פזיז, הפכפך; וכן רָגַל כֶּפֶאף [= איש] קל-דעת, פזיז, הפכפך (מואזנה 34)

2. מִהָאֵשׁ יֵצְאוּ וְהָאֵשׁ תֹּאכְלֵם (יחזקאל טו, ז), זה כמו שאומרים: פֶּךְ מִן אֶלְמוֹת וְפִי אֶלְמוֹת נִקֵּץ [= נמלט מן המות, ובמות נפל] (תנחום ליחזקאל 76א).

3. הַיּוֹם שִׁכְבִּים (ישעיה נו, י) ... תיאור הפלבים, פי הפלב נם תמיד, עד שהמשילו בו את הניב: מִטָּל בְּנֵעָאס אֶלְפֶּלַב = התמהמהות פתנומת הפלב [כלומר: ארוכה מאוד],

וכן הוּ אָנוֹם מִן אֶלְפֶּלֶב [=הוא ישנוני יותר מכלב] (אצול
173).

4. יִמְלֹא-פִיהוּ חֶצֶץ (משלי כ, יז) מקביל לַחֲצָא
[=חצץ], ומתאים לביטוי הערבי לְפִיה חֲגֵר [=אבנים לפיו]
(מואזנה 52).

5. פִּי לֹא-תִדַּע מֶה-יֵלֵד יוֹם (משלי כז, א) ... מקביל
לאמרה אֶלְדֵּהָר חֲבִלִּי לֶסֶת תְּדָרִי מֵא תֵלֵךְ [=הזמן הוא אישה
הרה, אינך יודע מה תלד] (מואזנה 61).

6. וְכֶסֶה קָלוֹן עָרוֹם (משלי יב, טז), פירושו: מי
שמסתיר את הקלון — פיקח, אך אולי וְכֶסֶה מקבילה לְקֶסְנָה
[=כסות, לבוש], ואז תהיה המשמעות: הלוּבֵש כסות של
קלון — עירום... ומתאימים לזה דברי עֲנַתְרָה [משורר
ערבי בתקופה שלפני האסלאם]: אֵדָא אֶלְמֶרֶי לִם יִלְבֵּס
תִּיאַפָּא מִן אֶלְתִּקִּי תִקְלֵב עֲרִיאַנָא וְאֵן פֶּאֵן פֶּאֶסִיָּא [=אם
אדם אינו לובש בגדי יראת-שמים, הוא נעשה עירום, אפילו
הוא לבוש] (מואזנה 68).

7. וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִישׁ אֶת-לִבְכֶּךָ יִשְׂרָאֵל כְּבִי
עַם-לִבְכֶּךָ (מל"ב י, טו), פְּלוֹמֶר: האם לבבך עמי ישר ובעל
כֹּנָה טוֹבָה כִּמוֹ שֶׁלִּבִּי יִשְׂרָאֵל כִּלְפִיךָ... ואמר בעניין הפסוק
הזה, שאם אדם רוצה לדעת, אם חברו אוהבו או שונאו, יביט
נא במה שבלבו הוא כלפיו, שכן כך הוא בלב חברו, ובאותו
עניין יש במקרא: כַּמִּים הַפָּנִים לַפָּנִים כֵּן לִב־הָאָדָם לָאָדָם
(משלי כז, יט), ואומרים בערבית: חֲטָ יֶדְךָ עָלֶיךָ בְּבִדְךָ מִתֵּל
מֵא תִגְדְּנִי אֲגִדְךָ [=הנח ירך על כִּבְדְךָ — כפי שאתה מוצא
אותי, כך אני מוצא אותך] (בן שלמה 59–60א).

8. אֶפְפוּנֵי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ (יוֹנָה ב, ו) — בִּיטוּי לְפִוְרַעְנוּת וְלִצְרוּת, כְּפִי שְׂאוּמְרִים בְּעֶרְבִית: בָּלַג אֶלְמָא אֲלֵי [= הגיעו המים למקומות הרמים — ובהשאלה: הגיעו מים עד נפש] (אפעאל 148).

9. גְּבוּר וְאִישׁ מְלַחְמָה (ישעיה ג, ב). גְּבוּר הוּא הַסּוּמַךְ עַל כּוּחוֹ וְעַל גְּבוּרָתוֹ בַּמִּלְחָמוֹת, וְאִישׁ מְלַחְמָה — בַּעַל הַשְּׂכָל וְהַבְּקִיאוּת, שֶׁעֵסֶק הָרַבָּה בַּמִּלְחָמָה, כַּפְתּוּב: וְהוּא אִישׁ מְלַחְמָה מְנַעֲרֵיו (ש"א יז, לג), וְכֵן נֹאמַר: כִּי בְּתַחבֵּלוֹת תַּעֲשֶׂה־לָּךְ מְלַחְמָה (משלי כד, ו) — הַשְּׂכָל בַּמִּלְחָמָה עֵדִיף מִן הַגְּבוּרָה, כְּדִבְרֵי הַמְּשׁוֹרֵר הָעֶרְבִי: אֲלֵי־אֵי קָבֵל שְׂנֵאֲעָה אֲלֵשְׁנֵאֲנָן הֵן אֲנִי וְהֵן אֲלִמְחֵל אֲלִתְּמָנִי [= הַשְּׂכָל לִפְנֵי גְבוּרַת הַגִּבּוֹר, הוּא רֹאשׁוֹן, וְהִיא בַּמָּקוֹם הַשֵּׁנִי] (בן בִּלְעָם לִישְׁעִיָּה 24–25).

10. כִּי כָל־סָאוֹן סָאֵן בְּרַעַשׁ (ישעיה, ד). לִפִּי הַמִּתְרַגֵּם [רַב סַעְדִּיָּה גֵּאוֹן, שֶׁתִּרְגַּם: פִּיל = מִידָה] הָרִי הִיא מִלְשׁוֹן סָאָה, בַּמִּשְׁמַעוֹת: נִמְדַּד לּוֹ בַּמִּידָה אֲשֶׁר מִדַּד לְזוּלָתוֹ, כִּמּוֹ בַּמִּדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ (סוּטָה א, ז), וְהָעֶרְבִים אוֹמְרִים: כִּמָּא תְּדִין תְּדָאֵן [= כִּמּוֹ שֶׁתִּגְמוֹל, כֵּן יִיגְמַל לָךְ] (בן בִּלְעָם לִישְׁעִיָּה 45).

11. לְהִלָּחֵם עִם־יְהוֹשֻׁעַ וְעִם־יִשְׂרָאֵל פָּה אֶחָד (יהוֹשֻׁעַ ט, ב), כְּלוֹמַר: בְּדִיבּוּר אֶחָד, בַּהֲסַפְמָה, וְהָעֶרְבִים אוֹמְרִים: הֵם לְסָאֵן וְאֶחָד [= הֵם לְשׁוֹן אֶחָד] (אֲצוּל 564).

12. פָּה אֶל־פָּה (בַּמִּדְבָּר יב, ח), כְּדִבְרֵיהֶם: בְּלִמְתָּה פָּאָה לִפְּי [= דִּיבַרְתִּי אִתּוֹ פִּיו לִפִּי, כְּלוֹמַר: דִּיבַרְתִּי אִתּוֹ בִּיחִידוּת, פָּה אֶל פָּה] (מוֹאזֵנָה 85).

13. וּפְרִיּוֹ שְׂרָף מְעוּפָף (ישעיה יד, כט) — וּפְרִיּוֹ כִּמּוֹ

וְחִיתוֹ-אֶרֶץ (בראשית א, כד), כלומר: כאילו וּפְרִי שָׂרָף
מְעוֹפֵף, כלומר: בן השרף — נחש מעופף, ובכמו זה אומרים
הערבים: אֲנִי אֲלַעֲצִי מִן אֲלַעֲצִיָּהּ [=המקל — מן המקל
הקטן], ועוד: לֵן תִּלְדֹּת אֲלֵהֶּנָּה אֵלֶּה אֲלֵהֶנָּה [=הנחש אינו יולד
אלא נחש] (בן בלעם לישעיה 59).

14. רַב מְחֹלֶל-כָּל (משלי כו, י) — השליט מדכא
ומכניע את הכול... , וזה כמו בדברי הערבים: מִן עַל עַל
[=מי שמשתלט — בוזז] (אצול 225).

15. הָאֱלֹהִים הִרְעָה אֹתִי (בראשית מח, טז), מקביל
לדבריהם: רַעָה אֲלֵהָ, היינו ישמרנו אלהים (מואזנה 93).

16. כְּדָבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֵין-לוֹ שָׁחַר (ישעיה ח, כ),
כלומר: שאין לו ביאור, כמו שאומרים הערבים באותה
משמעות: לִי־סֵל לַפִּלָּאם פִּלָּאן צָחִי [=אין לדברי פלוני שחר],
ומה נאה הדמיון הזה בין שתי הלשונות הללו! (אצול 715).

17. מִשְׁתִּין בְּקִיר (שמ"א כה, כב) — פינוי לכלב,
והפירוש: לא אשאיר להם דבר, אפילו כלב המטיל את מימיו
על הקיר, ובמשמעות הזאת בערבית: מָא לָהּ עָאן וְלֹא נֶאֱפַח
[=אין לו מיילל ולא נובח] (אצול 753).

18. וְאֶתֵּן אֲדָם תַּחְתָּיָךְ (ישעיה מג, ד), כלומר: ככופרך,
וכך אומרים הערבים: גִּעְלָת פִּדְאָן [=אושם כופר], כלומר:
אהיה כפרתך]. וזה ברור מדבריו קודם: נִתְמִי כְּפָרְךָ (שם שם,
ג) (בן בלעם לישעיה 114).

ב

1. וְהָיָה הָאֱמִירָךְ הַיּוֹם (דברים כו, יח) — אלהים הרבה

את רכושך, הביא לשגשוגך, שכן אִמְרָהּ היא ברכה ושגשוג,
והפתגם אומר: פִּי וָגֵה אֶלְמָאֵל תִּרִי אִמְרָתָהּ [= לפי מקנהו
רואה אתה את השפע המוענק לו] (מואזנה 38).

2. גִּרְזֹן (דברים כ, יט) מקביל לַפְּרִזֹּן והוא גרזן גדול
שחוטבים בו עצים, ונאמר: פֶּאֶס לֵים לְהָא חֹד גִּרְזֹן אֶלְמִטְרָקָהּ
[= גרזן שאין לו חוד כמוהו כפטיש] (מואזנה 167).

3. עַד-אָנָּה תִּהְיֶה עַל-אִישׁ (תהלים סב, ד) ... אני
מדמה לביטוי הערבי הַתְּ אֶלְגֵּל [שאומרים] פשהרבה האיש
בדברים, וגם הַתְּהֵתָּה ... היא ריבוי דברים בלשון הרע ועוד,
ובדברי הערבים: הֵן אֶסְרַע אֵלַי אֲלֶשֶׁר מִן אֶלְמֵהֲתֵהֲתָהּ [= הוא
ממהר ללכת אל הרע יותר מלשון הרע] (אצול 181–182).

4. וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהּ יֵשׁ (ירמיה לו, יז), פירושה: אכן, כן,
מקבילה לַאִישׁ, שהיא ההפך מַלִּיִּם [= אין]. והערבים אומרים:
אֵית בָּהּ מִן חֵיֶת אִישׁ וְלִישׁ [= הבא אותו ממקום שיש ואין,
כלומר: ... מפל מקום שהוא]. ואמר בְּדִיעַ אֶלְזֶמָּאן [משורר
ערבי, מראשוני מחברי המקאמות, חי בסוף המאה
העשירית]: חֲמָאֵר אִישׁ כִּיִּר מִן פֶּרֶס לִישׁ [= חמור שישנו טוב
מסוס שאינו] (מואזנה 63).

5. הַשִּׁיגוּהָ בֵּין הַמְּצָרִים (איכה א, ג) — גבולות.
הערבים אומרים למחיצה בין שני דברים מְצָר, ואף אומרים:
אֲלֶשֶׁמֶס מְצָר בֵּין אֶלְנֶהֶאֶר וְאֶלְלִיל [= השמש גבול בין היום
ללילה] (אצול 390).

6. וּבְמִים לֹא-רָחַצְתָּ לְמַשְׁעִי (יחזקאל טז, ד) — הניקוי
נקרא בפי הערבית תְּמָשִׁיעַ. והם אומרים: מַשְׁעַ קִצְעֶתָךְ.

[=נקה את צלחתך! — כלומר: אכול כל מה שבצלחתך]
(אצול 396).

7. אל-תאכלו ממנו נא (שמות יב, ט) — נהי' אללֶחֶם
[=היה הפשר נא], ... וממשליהם: מא אַבְּאֵלִי מא נהי' מן
צֶבֶךְ וּמֵא נֶצֶג [=לא איכפת לי, מה לא-בשל מלטאתך ומה
בשל כלומר: לא אכפת לי, מה קורה לך (מואזנה 169).

8. נאם בלעם (במדבר כד, ג) מקביל לנאם [=השמיע
קול חלוש, נאנת, רחש], ומזה אַסְפַּת אללֶה נאמתה [=ישתיק
האל את רחשו! כלומר: ימית אותו!] (מואזנה 169).

9. בַּסֵּאסָא (ישעיה כז, ח) ... המלה סֵאסֵיָהּ היא
צורת ריבוי של סֵא [=שנה], ואומרים: סֵאסֵיָהּ פֵּאסָנָן
אלחמאר [=שנים כשיני החמור] (מואזנה 71).

10. מַגְלֶה-סֹד (משלי יא, יג) מקביל לסֵנָד, והוא
הסוד, וממשליהם: קֶרֶב אלוֹסָד וְטוֹל אלוֹסָד [=קירב את
הפר והאריך בסוד], ומקורו בסיפור: אישה עשתה מעשה
חטא ונשאלה עליו, ואמרה, קירב את מצעו אליי, וארכה
שיחתו הסודית אתי (מואזנה 72).

11. פִּגְיָה (שה"ש ב, יג) — פִּגְיָהּ [=פרי הבוסר
שלה], ואומרים: הִיא פִּיָּה פִּגְיָהּ [=זה יש בו בוסר — על
דבר בלתי בשל] (רסאלה 80).

12. וְשִׁמְתִּי פֶדֶת [בין עמי ובין עמך] (שמות ח, יט),
יש הרואים בו עניין שונה מעניין פְּדוּת שָׁלַח לַעֲמּוֹ (תהלים
קיא, ט), ומפרשים בו וְאֶגְעַל פֶּרְקָא [=ואשים הפרדה].
פירוש פְּדוּת שָׁלַח לַעֲמּוֹ הוא פְּדָא [=פדיון], וההפרדה היא
הפדיון ממש, והצלת דבר מדבר ופדיונו ממנו הוא הפרדתו

ממנו; ואומרים פִּרְקָתָּ בֵּין אֶלְחָק וּבֵין אֶלְבַּאטֵל [=הפרדתו
בין האמת ובין השקר]... ובכן פְּדוּת שְׁלַח לְעַמּוֹ פִּירוּשׁוֹ גַם
כֵּן: שֶׁלַח לַעֲמּוֹ הַפְּרָדָה, כְּלוֹמֵר הַפְּרִיד בִּינֵיהֶם וּבֵין מִשְׁעַבְדֵיהֶם
(אצול 562).

13. וַיִּתְּפֹצְצוּ הָרִי־עֵד (חֲבֻקִּיק ג, ו) — אֲנִפְצָת,
כְּלוֹמֵר: נִשְׁבְּרוּ, וּמִזֶּה אוֹמְרִים: לֹא פָּץ פּוֹךְ [=אל יישבר
פִּיךָ! — הַכֹּנֶנָה: שֵׁינִיךָ — יֵאמֹר לְמִי שֶׁאֵמַר דְּבָרִים נְאֻמִּים,
וְזֹאת בְּנִיגוּד לִפְנֵי אֱלֹהֵי פֶאֶה = יִשְׁבּוֹר אֱלֹהִים אֶת פִּיו!]
(מוֹאזֶנָה 85).

14. מְרַבֶּכֶת תְּבִיאָנָה (וִיקְרָא ו, יד) מִקְבִּילָה לְרַבֶּךָ, וְהוּא
הַכֶּנֶת הַמֵּאכֵל הַקְּרוֹי תְּרִיד [=פְּתִיתִי לַחֵם בְּמֶרֶק],
וּמִמְשָׁלֵיהֶם: גְּרִתָּאן פֶּאֶרְבֶּנוּ לָהּ [=רַעֲבָ? אִם כֵּן עֲשׂוּ לוֹ]
רַבֶּךָ, כְּלוֹמֵר הַכִּינוּ לוֹ תְּרִיד (מוֹאזֶנָה 87).

15. וּמְלָכִים יִרְדֵּי (יִשְׁעִיָּה מֵא, ב) — יִרְדֵּי, כְּלוֹמֵר:
יִשְׁמִיד. אוֹמְרִים: רִדֵּי אֶלְרִגְל [=מֵת הָאִישׁ], וְאַרְדָּאָה אֶלְלָה
[=יִשְׁמִידֵנוּ אֱלֹהִים]! (מוֹאזֶנָה 89).

16. וְלֹא־נִשְׂאָר (שִׁמ"א יד, לו) — לֹא נִסְיָר, כְּלוֹמֵר:
לֹא נֹחֵת... וַיַּעַץ עֲרָבִי אֶחָד לִבְנוֹ: אִדָּא שְׂרַבְתָּ פֶּאֶסִיר פֶּאֶנָּה
אַגְמֵל [=כֹּאשֶׁר אֶתָּה שׂוֹתָה, הַשְׂאָר מֵעַט, כִּי זֶה יִפֶּה יוֹתֵר]
(מוֹאזֶנָה 96).

17. וּמִשְׁנָה שְׁפָרוֹן שְׁבָרִם (יִרְמִיָּה יז, יח) מִקְבִּיל לְחֻבּוֹר
וּלְתַבָּאָר [=הַשְׁמָדָה]. אוֹמְרִים: תְּבַרָּה אֶלְלָה אוֹ תְּבַרָּה אֶלְלָה
= הֵינּוּ: יִשְׁמִידֵנוּ אֱלֹהִים (מוֹאזֶנָה 98).